

Eduard Doležal (1862 - 1955)

Doc. Ing. Pavel Hánek, CSc.

Katedra speciální geodézie stavební fakulty ČVUT v Praze

Podrobnou a téměř úplnou biografii a bibliografií významného rakouského geodeta a pedagoga Prof. Dr. Eduarda Doležala je především obsáhlá úvodní část K. Lega ve sborníku [3], ze které vychází tento článek a který byl vydán ještě za života jubilanta. Předcházela mu obdobný sborník [1] a v české odborné literatuře pak článek [2].

Eduard Doležal pocházel z Heřmanic, předměstí Moravských Budějovic, ve kterých byl jeho rod značně rozšířen a spřízněn. Podle zповědního seznamu se narodil 2. 3. 1862 v domě č. 144 (nyní č. 425; památka E. D. není připomenuta) v Blahoslavově ulici. Byl prvním z dětí heřmanického rodáka Františka Doležala, faktora vídeňské textilky, a Eleonory, rozené Kovařkové z Police, pocházející (podle [3]) z jazykově smíšeného manželství. Z početných sourozenců přežili pouze Anna (* 1865) a Anton (* 1866).

V městské dvoujazyčné škole se nadaný Eduard poprvé setkal s geodézií zásluhou řídicího učitele Javurka, který výuku geometrie doplňoval ukázkami tzv. praktické geometrie v terénu.

Rodiče byli nepřilíš majetní, snad i proto, že "otec pro svou dobrotu a důvěru v poctivost spoluobčanů byl připraven o celý majetek". Rodina se v místě třikrát stěhovala, otec se stal hostinským, ale roku 1876 z existenčních důvodů přesídlila do Vídně. Hlavní město velké říše se pro Eduarda Doležala stalo "novou, vyvolenou vlastí", když předtím z finančních důvodů nemohl nastoupit do semináře v Dolních Rakousích. Do svého rodiště se však často vracel k příbuzným i za kamarády ze školy (zejm. pozdějším starostou E. Blažkem a Ing. A. Ostrčillem). Roku 1927 věnoval své dosavadní publikace moravskobudějovickému muzeu. (Podrobnosti z tohoto období života E.D. jsou uvedeny v [4]; pánům Ing. J. Nekulovi a E. Jenerálovi upřímně děkuji za ochotnou pomoc.)

Velmi skromný a nadaný, pracovitý a cílevědomý Eduard Doležal ukončil ve Vídni 1879 s vynikajícím prospěchem nižší reálku. Po zvážení možnosti nastoupit jako kreslič do Vojenského zeměpisného ústavu (VZÚ), který tehdy prováděl tzv. III. vojenské mapování, se rozhodl pro studium na učitelském ústavu pro základní školy, ale po roce přestoupil na vyšší reálku, kde 1884 maturoval s vyznamenáním; na studiích si vypomáhal kondicemi. Protože se chtěl stát středoškolským učitelem s aprobací matematika, deskriptiva a fyzika, zapsal si tyto disciplíny spolu s astronomií a meteorologií na univerzitě nebo technice; později přibyla i pedagogika, vyšší geodézie, stavební mechanika. Tak se seznámil s profesorem praktické geometrie A. Schellem, se kterým ho pak po léta pojilo osobní i odborné přátelství. (Např. roku 1909 vídeňská firma Rost vyráběla podle jejich společného návrhu fotogrammetrický přístroj tzv. Photo-Transformator). Podle dobových svědectví Doležal disponoval mimořádnou schopností syntézy teorie a praxe. Během studií, která ukončil 1889, stačil absolvovat kurs pro učitele tělovýchovy a krátce tento předmět vyučovat (zabýval se jím a publikoval v tomto oboru ještě po řadu následujících let), a stát se asistentem na cvičeních prof. Schella.

V roce 1889 byl jmenován profesorem matematiky, fyziky, deskriptivní a praktické geometrie na nově založené průmyslové škole pro vzdělávání katastrálních, lesních a stavebních techniků v bosenském Sarajevu, kterých byl citelný nedostatek.

(Poznámka: Bosna a Hercegovina byly od 15. stol. tureckým pašalíkem. Po protitureckém povstání bylo toto území obsazeno 1878 rakousko-uherskou armádou, ale formálně až do anexe roku 1908 zůstalo částí osmanské říše. Katastrální mapování zahájil roku 1880 vídeňský VZÚ. Pro čtenáře bude možná zajímavá skutečnost [5], že ještě roku 1913 ze 153 techniků bosenského katastru bylo 15 % Němců, 26 % Srbochorvatů a plných 43 % Čechů; Slovák byl 1.) Eduard Doležal, který měl ve svém prvním místě plnou volnost, využil příležitosti. Výuku připravil velmi pečlivě (dokonce se během prázdnin naučil srbochorvatsky) s logickým řazením probírané látky tak promyšleně, že systém pedagogické návaznosti přednášek, cvičení a závěrečných cvičení (výuk v terénu) využíval i ve své další učitelské kariéře a do určité míry jím ovlivnil výuku v celé monarchii. Publikacemi ve Zprávách Jihoslovanské akademie věd v Záhřebu zahájil svou obsáhlou publikační činnost. Záhy se seznámil s nově vznikajícím oborem - fotogrammetrií a prakticky ji ověřoval. Navrhl např. (z finančních důvodů nerealizovanou) konstrukci fototeodolitu s vodorovně umístěnou fotografickou deskou. (Pozn.: První přednášky z fotogrammetrie v monarchii zavedl 1889 prof. F. Steiner na německé technice v Praze v rámci pozemního stavitelství.)

V lednu 1896 nastoupil na vídeňské Vysoké technické škole k prof. A. Schellovi jako konstruktér, tj. v podstatě asistent přístrojových cvičení. Přednášel však i fotogrammetrii a přes velké pracovní zatížení studoval a spolupracoval s předními odborníky a institucemi praxe (Scheimpflug, Pichler, VZÚ). Roku 1897 odmítl nabízenou docenturu na Báňské akademii v Příbrami, protože zatím nesplnil všechny úkoly na stávajícím pracovišti, o rok později odmítl nabídku profesury deskriptivní geometrie na vídeňské technice, protože se pro tento obor necítil plně kompetentní, a roku 1899 nepřijal vysokou funkci ve VZÚ, protože toužil po dráze pedagogické.

V prosinci téhož roku byl jmenován profesorem deskriptivní a praktické geometrie na Báňské akademii v Leobenu, vedl i nepovinné přednášky z fotogrammetrie. Rychle pronikl do specifiky oboru; roku 1906 vyráběl Rost jeho úpravu Csetiho důlního nivelačního přístroje. Podnikal studijní cesty do Belgie, Francie, Německa, aby se seznámil se stavem zeměměřického oboru i způsoby výuky. Zásadním způsobem přepracoval a rozšířil starší Stampferovu učebnici nivelace a zejména učebnici *Handbuch der Niederen Geodäsie* prof. F. Hartnera a připravil její 9. - 11. vydání v letech 1904, 1909 a 1921 pod autorským označením Hartner - Doležal. Tato kniha, považovaná za vrchol rakouské geodézie, ho proslavila v odborných evropských kruzích. Velmi aktivně se zasazoval o reformu studia, systém dalšího vzdělávání atd. Jeho zásluhou byla roku 1902 zřízena v Leobenu samostatná katedra důlního měřictví.

Roku 1905 byl povolán za nemocného prof. Schella a s jeho doporučením do Vídně na místo vedoucího jedné z nejstarších kateder, na které dříve působil i známý geodet Stampfer. Prof. Eduard Doležal byl v té době již významným vědcem a pedagogem a neúnavně pokračoval ve své činnosti. Stal se poradcem ministerstva kultu a vyučování. Od roku 1906 se zasazoval o rozšíření zeměměřického studia na tříleté (stalo se tak až ve školním roce 1924/5, pro důlní měřiče o 5 let dříve) s perspektivou čtyřletého studia s II. státní zkouškou a právem doktorským. Zejména tuto činnost ocenil ve svém článku [2] prof. J. Petřík. Mezi studenty obou vysokých škol byl pro svou laskavost a přes určitou náročnost velmi oblíben, jeho přednášky byly vyhledávány; posluchači ho nazývali otcem chudých studentů. Pro své bohaté znalosti, diplomatický takt a jednoznačnost jednání byl uznáván též kolegy. Roku 1907/8 byl zvolen děkanem stavební fakulty a o rok později rektorem. V roce 1911 zřídil při katedře geodézie ústav fotogrammetrie a byl mu udělen titul dvorního rady.

Znalosti geodézie považoval za užitečné a potřebné pro specialisty jiných, třeba univerzitních oborů, např. pro archeology, geology, geografy. Proto se 1921 habilitoval na filosofické fakultě univerzity, ale pro malý zájem o několik let později na soukromou docenturu rezignoval.

3.5.1907 byl zvolen pro řadu let předsedou nově založené Rakouské fotogrammetrické společnosti, která byla první svého zaměření ve světovém měřítku. To odráželo tehdejší vysokou úroveň mladého vědního oboru v habsburské monarchii, ke které prof. Doležal podstatně přispěl. Jeho přičiněním vycházel čtyřjazyčný spolkový časopis *Internationales Archiv für Photogrammetrie*, který redigoval až do roku 1923. Byl čestným předsedou Mezinárodní fotogrammetrické společnosti, založené pod vlivem rakouské společnosti 4.6.1910; její I. kongres se konal v září 1913 ve Vídni. Aktivně se podílel na organizaci měřické služby v monarchii i republice, byl dlouholetým redaktorem *Österreichische Zeitschrift für Vermessungswesen*, funkcionářem spolku rakouských zeměměřičů (předsedou poprvé 1907-1911, čestným členem zvolen v Praze 1913), v období 1913 - 1937 členem a prezidentem Rakouské komise stupňových měření. Byl aktivně činný v řadě dalších korporací, v omezené míře i po roce 1930, kdy nemocný odešel do výslužby a přesídlil do Badenu. (Nástupci na rozdělené katedře se stali prof. Dokulil a prof. H. Rohrer.)

Jeho zásluhy byly odměněny 4 státními vyznamenáními, stal se čestným předsedou 6 a čestným členem 13 vědeckých společností (Čs. fotogrammetrické společnosti od 1932) a 5 studentských spolků. Byl členem 3 zahraničních akademií věd, čestný doktorát mu udělily 4 vysoké školy (1926 německá technika v Brně).

Rozsáhlý a imponující je jen pouhý výčet jeho publikační a přednáškové činnosti, který je důkazem jeho odbornosti i pílě. Je autorem 6 knih, vydaných v 13 vydáních, téměř 150 vědeckých a odborných článků, zhruba 50 prací zaměřených k organizaci výuky a měřické služby, 57 životopisných článků a nekrologů, 361 recenze odborných publikací, to vše na stránkách zhruba 20 periodik. Přednesl 32 zásadních přednášek, týkajících se 6 vědních oborů, a velké množství dalších v různých společnostech. Většina prací tohoto výčtu pochází z doby před rokem 1922, poslední práce je datována rokem 1948.

Moravský rodák, geodet a učitel světového jména, profesor Eduard Doležal zemřel 7. 7. 1955 v Badenu, jehož byl čestným občanem.

Literatura

- [1] Festschrift Eduard Doležal. Sonderöffentlichung 1 der Österreichischen Zeitschrift für Vermessungswesen. Vídeň 1932, nové vydání 1948
- [2] Petřík, J.: Eduard Doležal. Zeměměřičský věstník 20, 1932, č. 5, s. 77
- [3] Lego, K. in: Festschrift Eduard Doležal zum neunzigsten Geburtstage. Sonderveröffentlichung 14 der ÖZfV, Vídeň 1952
- [4] Sdělení E. Jenerála v dopise starosty Ing. J. Nekuly z 13.7.1994 P. Hánkovi
- [5] Rubrika Zprávy, Zeměměřičský věstník 1, 1913, č. 2, s. 32